

TRES REFLEXIONS SOBRE LA LLIBERTAT

JON SOBRINO

UCA, San Salvador, El Salvador

1. El Pare Arrupe i Monsenyor Romero, homes lliures. Em refereixo a la llibertat personal, la capacitat de l'ésser humà d'obrar segons la seva voluntat al llarg de la vida, del qual se'n deriva la responsabilitat dels seus actes, siguin bons o dolents.

El Pare Arrupe i Monsenyor Romero van ser homes bons, homes de fe i justícia, d'esperança i de praxi, de gràcia que rep i de responsabilitat que actua. Però en dir que van ser homes lliures volem afegir-hi quelcom: es van mantenir en el món real sense sortir-ne, en mig de les dificultats, oposicions i atacs tot sovint grollers, difamacions dels poderosos de fora i –en ocasions– abandonament dels seus germans de dins, bisbes i provincials. Mai van alardejar ni van parlar d'ells mateixos. Mai van pensar en ells abans que en els altres. Ni van pensar que el mal es guareix amb cap altra cosa que no sigui el bé. Feien veritat el llenguatge paulí: “no tingueu entre vosaltres cap més deute que el de l'amor”. I feien veritat allò que, penso jo, és viure ja com a ressuscitats en la història: “res és obstacle per fer el bé”. A aquesta manera de ser i actuar he anomenat *llibertat*.

Afegim res en dir que Arrupe i Romero van ser homes lliures? Crec que com a mínim explicitem matisos de qualitat de l'ésser humà que no solen tenir-se en compte i que són importants. Homes com ells, dones com Ita i Maura, màrtirs de Chalatenango, no només van viure amb llibertat, sinó que van viure en *plenitud*, triomfant sobre qualsevol lligam que limita els éssers humans. I d'aquí, la lògica de parlar de llibertat en parlar de la resurrecció de Jesús, encara que Jesús ja va ser home lliure en vida: “ningú em treu la vida, jo la lliuro lliurement”.

Tornant a la llibertat i resurrecció, això és el que vaig escriure: “La llibertat reflecteix el “triomf” del ressuscitat no pas perquè ens allunyi de la nostra realitat material, sinó perquè ens introdueix en la realitat històrica per estimar sense que res d'aquesta realitat en sigui obstacle. La persona lliure, cristianament parlant, és la que estima i a fi de comptes només estima, sense que cap altra consideració la desvii de l'amor. Dit en llenguatge paradòxic, llibertat és lligar-se a la història per salvar-la, però –continuant

la metàfora– de tal manera que res en la història lligui i esclavitzï per no estimar”.

No estar *ligat* a res –no només a allò dolent, tampoc a allò tradicionalment bo–, sinó estar *deslligat* de tot, és allò que em va impactar de Monsenyor Romero i del Pare Arrupe. Van viure una llibertat primordial que no sovinteja. Fent servir paraules de Casaldàliga, no van tenir res per absolut, sinó “només Déu i la fam”. Van ser persones d'esperit de geometria, mantenint lucidesa per *entendre les coses i actuar* amb eficàcia. Però, amb perdó de Pascal si deformat el seu pensament, més gran va ser el seu *esperit de finesse*, la seva delicadesa amb qualsevol ésser humà.

Així va ser el Pare Arrupe. En temps de plenitud, amb simpatia i optimisme perennes, i sobretot sempre amb presumpció de bondat en els altres. Postrat al llit i disminuït, però amb el somriure de qui no tenia on agafar-se, demanava ajuda. I sempre amb sinceritat. “Sóc un pobre home”, diuen que deia.

Així va ser Monsenyor Romero. En temps de plenitud, amb esperança indestructible, amb gaudi: “amb aquest poble no costa ser bon pastor”; també amb l'acceptació de la seva debilitat psicològica, que el duia a cercar ajuda professional quan ho sentia necessari. Els darrers mesos, amb “temor sobre els riscos de la meva vida” i amb el dolor per la seva “situació conflictiva amb els altres bisbes”.

Pel que podem jutjar, i respectant el misteri que plana sobre els humans, per al Pare Arrupe i per a Monsenyor Romero res va ser lligam per no fer el bé i per cercar-lo sempre de diverses formes. Van ser lliures.

2. “He sentit els seus clams i he baixat a alliberar-los”. Són paraules de Déu que recullen paraules d'éssers humans oprimits. I aquests tenen una esperança. “Hi haurà un dia en què tots, en alçar la vista, veurem una terra que visqui en llibertat”, diu la cançó de Labordeta. Són cants d'esclaus sota l'Imperi Romà, de negres a les plantacions de cotó, d'indígenes a Abya Yala, robats d'or, cultura i religió, de dignitat i vida. Avui l'imperi continua campant pel món. El mercat roba i n'aniquila milions.

El papa Francesc ha denunciat aquesta crueltat amb un Midrash d'un rabí de l'Edat Mitjana. "Quan es construïa la torre de Babel, els costava molt fer els totxos. Havien de buscar el fang, amassar-lo, posar-hi palla, emmotllar-lo, coure'l. Aleshores pujaven els rajols a la torre per fer-la més alta. I quan queia un totxo era un drama, pràcticament un problema d'estat. Havia costat tant, que el totxo era un tresor. Però si queia un obrer no passava res".

El rabí ho va dir molt bé, i el papa ho tradueix. "Aquest Midrash reflecteix allò que està passant avui. Quan hi ha un desequilibri en les inversions financeres: gran drama, gran reunió internacional, tots es mouen. Però la gent es mor de gana, es mor de malaltia. I bé, que Déu l'empari! Les paraules són dures, però crec que són exactes: vivim en una cultura del descartar. A qui no serveix se'l descarta, se'l llença a les escombraries. Aquesta és la crisi que vivim".

No pot parlar més clar, ni un rabí ni un papa. I amb aquesta claredat va parlar la teologia fa mig segle a Amèrica Llatina. Era la teologia de l'*alliberament* que desenterrava el tema secular de la *llibertat*, i l'historitzava com a *alliberament*: alliberar de la mort i de la injustícia els pobles oprimits. Trencar aquest silenci va ser el seu gran mèrit. I amb l'"alliberament", aquesta teologia ha desenterrat altres realitat que havien romàs en un clamorós silenci.

Al capdavant, la realitat del *pecat*, massiu, històric, estructural: robatori i depreciació, violència i assassinat, violacions del setè i cinquè manament. Prolifera al planeta, a Mesoamèrica i al Congo. El planeta mira com guarir una banca malalta –i els seus banquers–. Desnonats i desocupats hauran d'esperar.

I silencià Déu. *Sub specie contrarii*, en no parlar d'idolatries, cultes a ídols que exigeixen víctimes per subsistir. I en directe, en no parlar del Déu de vida, el que estima el pobre, certament, però que abans, com diu Puebla, *surt en la seva defensa* en contra dels seus victimaris. Ni tan sols Aparecida es va atrevir a esmentar el conflicte com a realitat central en la vida de Jesús, en el qual es va inserir. I en fer-ho en favor d'uns i en contra d'uns altres, el van matar. I igualment se silencien els màrtirs de la justícia, que viuen i moren com Jesús. Infinitat de màrtirs llatinoamericans, homes i dones, han estat silenciats.

Aquesta teologia, per ser de l'*alliberament*, fossin quines fossin les seves mediacions, és també més

bíblica i jesuànica, i és més llatinoamericana. No és imparcial, sinó compromesa. No és distant, sinó inseparada –"es fa en un escriptori, però no des d'un escriptori", deia Ellacuría. No cerca pau per a ella, sinó que corre riscos, i de vegades cau en l'afany a mans de civils i eclesiàstics. No cerca èxit, exaltació, i apoteosi –concepte aquest d'èxit que no és cristià, sinó que cerca el servei eficaç.

En aquest apartat hem parlat d'*alliberament*, però pot convergir molt bé amb la *llibertat* d'abans. N'hi ha prou amb recordar què van fer Arrupe i Romero per l'alliberament històric. I si això no quedés clar, recordem que aquests dos homes lliures van tenir com a enemics els mateixos enemics de l'alliberament. I ho van acceptar per principi: "no lluitarem per la fe i la justícia sense pagar un preu".

3. "La veritat us farà lliures", diu Jesús.

Aquesta és la nostra tercera reflexió, ja que la mentida és immensa, però desconeguda. González Faus es pregunta si en l'evolució està apareixent l'*homo mentiens*, l'ésser humà mentider. Si és així, el nostre entorn social està construït amb rajols de mentida. Només dos exemples.

Els nens que anualment moren de fam són molts milers, diu Jean Ziegler, però aquestes dades es repeteixen rutinàriament, sense que el món es doni per assabentat. I quan ja no és possible apel·lar a la ignorància, aleshores la mentida. La guerra d'Iraq no va pas obeir a un error d'estimació, sinó a una cruel mentida, denuncia *Le Monde Diplomatique*. Semblaria com si despertés el fantasma de Goebbels, ministre de propaganda nazi: "una mentida repetida mil vegades es converteix en veritat". En contextos en els quals s'ha instal·lat allò políticament correcte, "allò irracional esdevé racional", deia Herbert Marcuse.

"La mentida pol·luciona tot l'aire que respirem i enfanga tota l'aigua que bevem", diu González Faus. Pot haver-hi, més o menys manipuladament, llibertat de premsa, però manca la voluntat de veritat. I amb això mor la llibertat.

Per humanitzar aquest món, n'hi ha prou amb aquests tres elements de la utopia de la llibertat: 1, ser homes i dones lliures. 2, lluitar contra l'esclavitud. I 3, lliurar-se a la veritat sense empresonar-la.